

KİTABŞÜNASLIQ

Ramiz HƏMİDOV
Baş müəllim

AZƏRBAYCANIN KƏND YERLƏRİNDƏ KİTAB TİCARƏTİ İŞİ (1980-85-ci illər)

Sovet hakimiyyəti dövründə kitab ticarətinə ideoloji işin bir sahəsi kimi baxılmışdır. Həmin dövrdə kommunist partiyası və sovet hökuməti kitab ticarətinin genişlənməsinə, inkişafına müntəzəm qayğı göstərirdi. XX əsrin 60-cı illərində Azərıtıfıaın idarə heyəti tərəfindən yeni kitab evlərinin tikilib istifadəyə verilməsinə, mövcud mağazaların kompleks yenidən qurulmasına, reklam işlərinin əsaslı şəkildə yaxşılaşdırılmasına böyük diqqət verilirdi. Maraqlı faktıdır ki, həmin illir fəaliyyət göstərən mağazaların 45%-dən çoxunda ticarət zalının həcmi 150 kvadrat metrədən çox idi. Bu da ticarət, istərsə də kitab təbliği ilə əlaqədar müxtəlif kütləvi tədbirlər keçirmək baxımından çox əlverişlidir. 1980-1985-ci illərdə respublikanın rayonlarında 20 kitab mağazası, o cümlədən 17 kitab evi Azərıtıfıaın tərəfindən tikilib istifadəyə verilmiş, 25 kitab mağazasında kompleks yenidənqurma işləri aparılmışdır. Kitab mağazalarının tikintisi zamanı ucqar dağlıq rayonlarına üstünlük verilmişdir. 1980-ci ildə Azərıtıfıaın sistemi üzrə respublikanın rayonlarında 4 milyon 170 min manat plana qarşı 4 milyon 285,5 min manatlıq kitab satılmışdır. Plan 102,8% yerinə yetirilmişdir. 62 kooperativ təşkilatından 57-sində kitab satışı planı artıqlaması ilə yerinə yetirilib. Planı

yerinə yetirməyən təşkilatlar bunlardır: Yevlax 97,3%, İmişli 99,5%, Qubadlı 85,6%, Kürdəmir 85,9%, Ucar 86,1%. Lap yazışı işləyən rayonlara misal olaraq: İsmayılını 111,3%, Zaqatalanı 106,7%, Balakəni 108,6%, Kəlbəcəri 122,6%, Laçını 128,2%, Gədəbəyi 107,9% və s. göstərmək olar. 1981-ci ildə Azərbaycanın rayonları üzrə kitab satışı planı 4 milyon 620 min manat olmuş və 101,5% yerinə yetirilmişdir.

1982-ci ildə pərakəndə satış planı 100,1%, topdan satış planı 125,6% yerinə yetirilmişdir. Tədavül xərcləri üzrə 0,43% və ya məbləğ üzrə 19 milyon 100 min manat qənaət edilmişdir. İl ərzində rentabellik 0,17%, əmək məhsuldarlığının artım səviyyəsi 106,7% olmuşdur.

63 kooperativ təşkilatından 47-si və ya 74,6%-i illik kitab satışı planını yerinə yetirib.

1981-ci illə müqayisədə 1982-ci 243 min manatlıq artıq çap məhsulu satılıb. Artım 105,2% təşkil edib. Adambaşına düşən çap məhsulu 6 qəpik artaraq 1 manat 40 qəpik təşkil etmişdir.

Sistem üzrə çap məhsullarının qalığı 1993-cü il yanvarın 1-də normadan 266 milyon manat az olmuşdur ki, bu da 23 günə bərabərdir.

1982-ci ildə Laçın və Zərdab rayonlarında kitab mağazaları tikilib istifadəyə verilmişdir. Bundan başqa, 2 kitab mağazası yeni binaya köçüb, 8 kitab mağazasında kompleks yenidənqurma işləri aparılıb. Rayon kooperativ təşkilatlarına 5 kitab avtomagazası, 3 kitab köşkü verilib.

Həmin il rayon universal mağazalarında kitab satan şöbə və filialların sayı da çoxalıb. Əhalinin kitabə tələbatının öyrənilməsi, kitabın mağazadan kənar və ictimai əsaslarla yayılışı daha da artıb.

80-ci illərin əvvəllərində müntəzəm olaraq baxış müsabiqələr, aylıqlar, onğünlüklər, həftəliklər, kitab bayramları, kitab bazarları, sərgi – satışlar, oxucu konfransları, görüşlər keçirilmişdir. Bu tədbirlər nəticəsində əhali arasında kitabın yayılması xeyli yaxşılaşmışdır.

Bununla belə, 1982-ci ildə bir sıra nöqsanlara da yol verilmişdir. Məsələn, 16 rayon kooperativ təşkilatı kitab satışı planını yerinə yetirməyib – Lerik 76,6%, Cəlilabad 82,2%, Quba 82,9%, Gədəbəy 84,4%, Kürdəmir 86,6%, Dəvəçi 86,8%, Göyçay 87,9%, Qəbələ 88,8%, Akstafa 89,8%, Ağdaş 91,8%, Ağcabədi 93,0%, Ucar 93,5%, Xaçmaz 94,0%, Füzuli 97,7%, həmin il İmişli,

Qubadlı, Astara, Qonaqkənd və Cəfərəbadda kitab mağazaları tikilib istifadəyə verilməli idi. Lakin tikinti planı yerinə yetirilməyib.

Bir sıra sahələr üzrə də görülməli işlər yerinə yetirilməyib. Buna görə də Azərıtıftıfaq idarə heyəti 20 aprel 1983-cü il tarixli (protokol №-15, maddə 7) qərarı ilə yaxşı işinə görə kitab ticarəti idarəsinə təşəkkür elan edib və idarəni Azərıtıftıfaqın fəxri fərmanı ilə təltif edib.

Bununla yanaşı, qərarla buraxılmış nöqsanlar ciddi tənqid olunmuş və işdə səhlənkarlığa yol vermiş vəzifəli şəxslər və rayon kooperativ təşkilatları tənbeh olunmuşdur.

1983-cü ildə sistem üzrə pərakəndə satış planı 100,7%, topdan satış planı 118,7%, gəlir planı 172,1% yerinə yetirilib, tədavül xərclərinə 0,42% qənaət edilib və ya 21,4 min manat az xərclənib. İl ərzində rentabellik 3,14% artıb.

Bir işçiyə görə əmək məhsuldarlığı 123,1% artıb. Adambaşına düşən kitab satışı 6 qəpik artaraq 1 manat 46 qəpik olmuşdur.

63 rayondan 49-u və ya 77,8%-i illik kitab satışı planını və öhdəliyi yerinə yetirib. 1982-ci illə müqayisədə 1983-cü ildə 299,2 min manatlıq çox çap məhsulu satılıb və artım 105,9% təşkil edib.

Çap məhsullarının dövriyyəsi 1983-cü ildə nisbətən 16 gün sürətlənib. Çap məhsullarının qalığı 01-01-1984-cü il tarixə norma-dan 629 min manat az olub ki, bu da 47 günə bərabərdir.

1983-cü ildə respublikanın rayonlarında 3 kitab evi tikilib istifadəyə verilib, 2 kitab mağazası açılıb, 1 kitab mağazası daha münasib binaya köçürülüb, 6 kitab mağazasında kompleks yenidən-qurma işləri aparılıb.

Rayonlara 4 yeni kitab avtomatı verilib. Univermaqlarda, ticarət mərkəzlərində, iri kəndlərdə kitab satan şöbələr, kitab mağazalarının, filialların sayı artırılıb.

Əhalinin kitabla olan tələbatının öyrənilməsi nisbətən yaxşılaşıb.

Bunlara baxmayaraq, 1983-cü ildə 14 rayonda kitab satışı planı yerinə yetirilməyib. Məsələn, Gədəbəy 71,7%, Tovuz 92,2%, Ucar 80,0%, Kəlbəcər 82,2%, Xaçmaz 88,0% və s. planı yerinə yetirməyiblər.

Daha pis haldır ki, Gədəbəy, Kürdəmir rayonları dalbadal 3 il Ucar, Xaçmaz rayonları isə 2 il kitab satışı tapşırığına əməl etməmişlər. 1980-1983-cü illər ərzində 21 rayon əvəzinə 9 rayon da yeni kitab mağazası tikilib istifadəyə verilib. Təkcə 1983-cü ildə

Quba, Qubadlı, Masallı, Daşkəsən rayonlarında, Qonaqkənd və Cəfərəbad qəsəbələrində kitab mağazalarının tikilib istifadəyə verilmə planı pozulub.

Həmin illərdə Quba, Şəmkir, Xaçmaz, Cəlilabad, Səlyan, Tovuz rayonlarında bukinist ticarətin təşkili və kitabdəyişdirmə planları yerinə yetirilməyib.

Azərıtıftıfaqın İdarə Heyətinin qərarına əsasən kitab mağazalarında dəftər yazı ləvazimatının xüsusi çəkisi ümumi mal qalığının 30%-dən yuxarı olmamalıdır. Lakin 1980-83-cü illərdə, Sabirabad, Saatlı, Zəngilan, Vartaşen, Neftçala, Kürdəmir, Mardakert, Fizuli, Bərdə, Dəvəçi rayonlarında bu qayda pozulmuş və dəftər yazı ləvazimatı çoxluq təşkil etmişdir.

Sistem üzrə çap məhsullarının qalığı normativdən az olduğu halda 19 rayonda - Gədəbəy, Quba, Şəmkir, Daşkəsən, Zəngilan, Qubadlı, Ucar, Fizuli, Xanlar və s. mal ehtiyatı normativdən yuxarı olmuşdur.

Azərıtıftıfaqın idarə heyətinin iri kənd mağazalarında, kənd kitabxanalarında, məktəb kooperativlərində kitab satışının həyata keçirilməsi barədə, kitabgəzdircilərin, İctimai əsaslarla kitab satanların sayının çoxaldılması barədə qərarı olmasına baxmayaraq, Xaçmaz, Gədəbəy, Kürdəmir, Tovuz, Qubadlı, Ucar, Culfa, Şəmkir, Mirbəşir (Tərtər) rayonlarında bu qərar yerinə yetirilmirdi.

Bu və digər nöqsanların aradan qaldırılması üçün Azərıtıftıfaqın İdarə Heyəti 1984-cü ilin aprel ayının 6-da (protokol №7, maddə 7) qərar qəbul etdi.

Qərarla mövcud nöqsanlar qeyd olunur və onların aradan qaldırılması üçün konkret tədbirlər planı işlənib hazırlanmışdı.

1984-cü ildə Azərıtıftıfaq sistemi üzrə çap məhsullarının pərakəndə əmtəə dövriyyəsi planı 102, 1%, topdansatış əmtəə dövriyyəsi planı isə 114, 7% yerinə yetirilmiş, adambaşına kitab satışı il ərzində 12 qəpik artaraq, 1 manat 58 qəpiyə çatmışdır. Bir işçiyə düşən əmək məhsuldarlığı 103, 7% təşkil etmişdir.

59 kooperativ təşkilatdan 45-i və ya 76, 3%-i illik planı və öhdəliyi yerinə yetirmişdir. 1983-cü ilə nisbətən 1984-cü ildə kənd əməkçilərinə 264 milyon 100 min manatlıq çox ədəbiyyat satılmışdır ki, bu da artım etibarını 105,0% təşkil edir.

1984-cü ildə çap məhsullarının dövriyyəsi sürəti 3 gün artmış 01.01.1985-ci il tarixə sistem üzrə qalığı normativdən 175,0 min manat və ya 12 gün aşağı olmuşdur.

1984-cü ildə bir kitab evi tikilib istifadəyə verilmiş, 3 yeni kitab mağazası açılmış, 8 kitab mağazasında kompleks yenidənqurma işləri aparılmış, kooperativ təşkilatlarına 2 kitab avtomagazası və 10 kitab verilmişdir. Univermaqlarda, ticarət mərkəzlərində və iri kəndlərin gündəlik tələbat malları mağazalarında təşkil edilən kitab satışı şöbələrini sayı çoxalmışdır.

Əhalinin tələbata olan tələbatının ödənilməsi işi, mağazadan və ictimai əsaslarla kitab yayılışı xeyli yaxşılaşmışdır. Belə ki, müntəzəm olaraq yerlərdə kitab yalıqları, ongünlükləri, sərği satışlar, kitab bayramları, görüşlər və s. təşkil edilmişdir.

Bununla belə, 1984-cü ildə respublika üzrə 14 kooperativ təşkiləti illik kitab satışı planının yerinə yetirilməsini təmin etməmişdir. Quba üzrə 82,8%, Tovuz üzrə 87,4%, Şəmkir üzrə 96,7%, Kəlbəcər üzrə 77,5%, Zərdab üzrə 82,1% və s.

Dözülməz haldır ki, bu kooperativ təşkilatlarından 7-si yəni, Quba, Tovuz, Sabirabad, Kəlbəcər, Yardımlı, Lerik və Zərdab faktiki kitab satışının həcmi 1983-cü ilə nisbətən 1984-cü ildə xeyli aşağı salmışlar ki, bu da məbləğ etibarlı ilə 96, 6 min manat təşkil edir.

Kitab ticarətinin təşkilinə laqeyd münasibətin nəticəsidir ki, Kürdəmir rayonunda 4 il dalbadal, Ucar və Xaçmaz rayonlarında 3 il dalbadal, Tovuz və Kəlbəcər rayonlarında isə 2 il dalbadal çap məhsulları satışı planı yerinə yetirilməmişdir.

1980-84-cü illər arasında respublika üzrə 20 kooperativ təşkilatı plandan geri qalmış, 1984-cü ildə 15 kitab mağazasında idarə və məktəb-yazı ləvazimatının satışı ümumi dövriyyənin 30%-dən çoxunu təşkil etmiş, 20 kooperativ təşkilatında çap məhsullarının qalığı normativdən xeyli artıq olmuşdur.

Adambaşına kitab satışı artmaq əvəzinə 1984-cü ildə Sabirabad RİC-də 23 qəpik, Quba raykoopittifaqı üzrə 19 qəpik, Zərdab üzrə 16 qəpik, Yardımlı RİC üzrə 13 qəpik, Lerik RİC üzrə 6 qəpik, Dəvəçi RSFK üzrə 5 qəpik və Zəngilan RİC üzrə 3 qəpik aşağı düşmüşdür.

Kitab ticarətinin maddi texniki bazası hələ də ləng inkişaf edir. Kitab mağazalarının texniki planı müntəzəm olaraq pozulur, onların istifadəyə verilməsi ildən-ilə keçirilir. 1984-cü ildə tikilib istifadəyə verilməsi planlaşdırılmış 7 mağazadan yalnız 2-si – Qəbələdə və Qubada istifadəyə verilmiş, 3-nün istifadəyə verilməsi isə (Masallı, Şəmkir, Qubadlı) 1985-cü ilə keçirilmişdir. Qazaxda və

Akstafada tikintisi nəzərdə tutulmuş mağazalar isə 1985-ci ilin planından çıxarılmışdır.

Öz imkanları hesabına Göyçayda, Zaqatalada, Ağcabədidə, Qasım İsmayılovdə və Fizulidə yeni kitab mağazalarının açılması barədə Azərbaycanın idarə heyətinin tapşırığına əməl edilməmişdir.

Həmişinin Masallı, Qazax, Balakən və Şəmkir rayon kooperativ təşkilatlarının univermaqlarında kitab satışı şöbələri təşkil edilməmişdir.

İri kəndlərin gündəlik tələbat malları mağazalarında kitab satışı şöbələri yaratmaq, pullu kitab gəzdirənləri işə cəlb etmək, məktəb və kitabxanalar vasitəsi ilə kitab satışı genişləndirmək, ictimai əsaslarla kitab yayanların sayını çoxaltmaq haqqında Azərbaycanın idarə heyətinin tapşırıqlarına Quba, Sabirabad, Tovuz, Şəmkir, Kürdəmir, Kəlbəcər, Puşkin, Dəvəçi, Ucar rayon kooperativ təşkilatları tərəfindən yarıtmaz əməl olunub.

Cəbrayıl, Qax, Kəlbəcər, Quba, Qutqaşen, Tovuz, Səfərəliyev və Mərzə kooperativ təşkilatlarında kitab avtomagazalarından təyinatı üzrə istifadə olunmur.

Bütün bu nöqsanlar 18 mart 1985-ci il tarixdə kitab təbliğini gücləndirmək məqsədilə Azərbaycan KP MK-da keçirilmiş respublika müşavirəsində bir daha qeyd olunmuş və Azərbaycanın İdarə Heyəti 1985-ci ilin aprel ayının 9-da (protokol №10, maddə №7) qərar qəbul etmişdir.

Kitab ticarəti idarəsi 1984-cü ildə gəlir planını yerinə yetirməmişdir.

Tədavül xərcləri üzrə 38,2 min manat artıq xərcə yol verilmiş, dövriyyə əlavəsi keçən ilə nisbətən 61,0 min manat azalmış, rentabellik aşağı düşmüşdür.

1985-ci ildə sistem üzrə pərakəndə satış planı 102,2%, topdansatış planı 117,1%, gəlir planı 117,6% yerinə yetirilmiş, tədavül xərcinə 0,90% və ya 55 milyon 900 min manat qənaət olunmuşdur. Əmək məhsuldarlığı 114% təşkil etmiş, adam başına kitab satışı 6 qəpik artmış və 1 manat 64 qəpik olunmuşdur.

63 rayon kooperativ təşkilatından 45-i və ya 71,4% illik kitab satışı planını yerinə yetirib. 1984-cü ilə nisbətən 1985-ci ildə 395 milyon min manatlıq çox çap məhsulu satılmış, artım 107,2% olmuşdur.

Ümumiyyətlə, 1980-85-ci illərdə 17 kitab evi tikilib istifadəyə verilmiş, 20 kitab mağazası nisbətən yaxşı binaya

köçürülmüş, 90 kitab mağazasında yenidənqurma işləri aparılmışdır. Rayonlara 16 kitab mağazası, 50 kitab köşkü verilmişdir. O cümlədən, 1985-ci ildə 3 kitab evi, 7 kitab mağazası açılmış, 8 mağazada yenidənqurma işləri aparılmış, rayonlara 2 avtomagaza, 5 pavilyon, 18 köşk verilib.

1980-85-ci illər ərzində 25 rayon təşkilatı kitab satışı tapşırıqına əməl etməyib. 5 ildə bu rayonların hesabına 493,4 min manat az çap məhsulu satılıb.

ƏDƏBİYYAT

1. *Azərıtıfəqın ıdərə heyətının illik hesabatları (1980-85).*
2. *Azərıtıfəqın kitab tıcarətı ıdərəsının illik hesabatları (1980-85).*

Гамидов Р.

*Книготорговое дело в сельской местности Азербайджана
в 1980-1985 годах*

Резюме

Краткий статистический отчет о книготорговом деле в сельской местности Азербайджана в 1980-1985 годах. В статье полностью обобщен и охвачен постановление правления Азербайджанского потребсоюза посвященный книжной торговли сельского населения.